

Algunes ordenacions i plets per les aigües del Corb

per Gaspar FELIU i MONTFORT

A pesar de la seva migradesa habitual, les aigües del Corb eren una verdadera benedició per les terres que travessaven, orfes de qualsevol altre corrent d'aigua mínimament estable, i eren objecte d'un aprofitament acurat.

A part de moltes altres derivacions menors, ja a l'edat mitjana havia estat desviat a partir de Belianes, fent-li seguir un curs més oriental, pels termes de Sinoga i de Preixana, per anar a regar l'horta de Bellpuig.

Precisament perquè eren poques, les aigües del Corb havien estat sempre cobejades i discutides, tant més quan el seu ús era requerit per dues finalitats no sempre prou compatibles: regar i moure els molins. Cal tenir en compte que el cabal d'aigües del Corb no permetia moldre contínuament, sinó que calia fer-ho «a basades», o sigui esperant a tenir la resclosa plena per a què la pressió de l'aigua pogués moure la roda i parant i tornant a tancar la resclosa quan l'aigua no tenia ja prou potència. Aquesta intermitència es palliava multiplicant els molins, de manera que l'aigua que l'un deixava era embassada de seguida pel de més avall. D'ací la necessitat d'ordenacions i concòrdies i a pesar d'elles l'existència de baralles i plets, que s'accentuaven en els moments d'increment de població o de forta demanda de grans, com en el segle XVIII.

Tot i que els senyors de la baronia de Bellpuig havien obtingut del rei la donació de les aigües del Corb des del coll de la Portella

fins al Segre el 1342, aquest document no va servir més que per ordenar la distribució de l'aigua dins de la baronia; a no ser que estés en l'origen del desviament del Corb cap a Bellpuig, extrem que no hem pogut documentar. En tot cas els altres pobles i senyors afectats no van fer cap cas d'aquesta donació: de fet contradia l'usatge «Stradas», que diu que les aigües com els camins, roques, boscos i pastures són del senyor, però que aquests les han de cedir en empriu als pobles.

Així trobem que el senyor de Guimerà disposava de les aigües del seu terme i que aigües avall de la baronia també ho feia el Gran Prior de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem als seus termes de la Novella, Escarabat i Tarroges.

Tractarem primerament de les ordenacions i distribucions de l'aigua de les que en conec dues, la de Guimerà i la de la baronia de Bellpuig, si bé em consta l'existència d'altres, com les concòrdies de 1335 entre Maldà i Sant Martí i del 1581 entre Bellpuig i Preixana.

En el cas de Guimerà l'ordenació de les aigües es troba al capbreu de 1608 (si es devia trobar als altres capbreus); la seva redacció és més aviat confusa, de manera que hauré de fer més d'una deducció. Per part d'amunt de la vila, les aigües del Corb i del torrent de Senillol es diu que són del senyor i destinades primordialment als anomenats molins vells. Més avall, però encara aigües amunt de la vila, hi havia el molí nou, però aquí l'aigua ja anava més repartida donat que de la sèquia d'aquest podien regar dos dies a la setmana, dilluns i divendres, de punta de sol fins a punta de sol de l'endemà, sense que aquests dies el molí pogués moldre si algú volia regar ni la resta de la setmana poguessin obrir els regants els seus estelladors. Hi havia encara el molí de Vallsanta, el règim del qual, per trobar-se en una quadra a part, no consta al capbreu.

Un cop passat el molí nou, l'aigua que sobreeixia d'aquest i la d'una font que neix a sota la peixera (resclosa) d'aquest, anava a parar a la sèquia dita dels alemanys i era del poble, però el senyor tenia preferència per a fer regar el seu diumenge sempre que volgués. Part d'avall de la vila es repartia així: el dimarts, pel reg de les Voltes, el dimecres pel de Sant Pere, el dissabte pel de Vallsanta i els altres dies i totes les aigües sabrants pel reg de Sant Miquel. L'ordenació de la distribució de les aigües estava en mans de dos prohoms regadors, que podien cobrar una petita quantitat per extensió regada i posar bans. Els regants tenien obligació de netejar la sèquia, conservar els caixers i estelladors i fer les peixeres quan se'ls avisés.

A la baronia de Bellpuig l'aigua es repartia de posta de sol a posta de sol i pertanyia de diumenge a dilluns a Rocafort, Vilama-

nyanó i Sant Martí de Maldà, de divendres a dissabte a Preixana, de dilluns a dimarts a la partida de la serra, de Bellpuig, i de dissabte a diumenge i de dimarts a dijous de la sèquia dels molins de Bellpuig, que també podia aprofitar les aigües sobrants. Per a entendre la preferència donada a aquesta sèquia cal parar esment en què el senyor tenia preferència per a regar el seu diumenge i a més que aquests molins de Bellpuig eren el punt de molta obligatori no solament a Bellpuig, sinó també de Castellnou de Seana, Golmès i Vilanova de Bellpuig. De les aigües sobrants d'aquesta sèquia regaven Castellnou i Golmès i de gener a març, si hi havia aigua, podien regar a la Novella.

Ni concòrdies ni ordenacions evitaven els problemes i els plets causats per l'aigua. Sabem que a mitjans s. xvii els pobles del Palau i el Poal mantenien un plet pel fet que els del Palau desviaven l'aigua per regar a la Novella i al propi terme del Palau, mentre que els del Poal la reclamaven pel molí de Sarcènit, que a més els permetia regar aigües avall.

El plet devia donar preferència al molí, ja que a finals del xviii es diu que el Corb a la Novella porta una mola d'aigua que mou el molí del Poal i que només de gener a març, si hi ha aigua es podia regar, com hem dit, a la Novella.

Però els plets més importants es produïren a la baronia de Bellpuig. Ja a començaments del xvii (1606) trobem una queixa de Belianes pel fet que Gispert de Ponts, senyor de Ribelles, amb 40 homes armats de Bellpuig, Vilanova de Bellpuig i Sant Martí de Maldà, havien desfet la peixera de Belianes i tret les pedres fora de terme. No sabem res més d'aquesta qüestió.

Més ben informats estem de dos llarguissims plets que la Baronia (en realitat el poble de Bellpuig) va seguir contra Preixana i Sant Martí de Maldà. Plets molt interessants, pel seu contingut directe i sobretot pel cúmul de dades que, intentant defensar les respectives postures, les parts aporten al nostre coneixement dels diferents aspectes de l'aprofitament de les aigües del Corb.

El plet amb Preixana sembla ja vell el 1771 i com acostuma a passar, més que un plet és una acumulació de greuges i contragreuges entre les parts. En substància els de Bellpuig es queixen de què els de Preixana prenen l'aigua quan no els toca i si hi va el sequier de Bellpuig s'avisen uns als altres perquè no els agafi regant. Si el sequier de Bellpuig troba els camps regats i els vol imposar la multa, que s'havia anat augmentant fins a la desorbitada quantitat de 25 lliures, els de Preixana alleguen que no és que hagin regat, sinó que s'han trencat els estelladors o l'aigua ha sobreixit, o bé que els taups han foradat la sèquia. El plet s'enverinà encara més amb una baralla entre els de Preixana i el moliner de Sinoga, que era

parent del sequier de Bellpuig i que era acusat de realçar la peixera amb rames i brossa, cosa que feia sobreeixir la sèquia, i amb l'acusació contra els de Preixana d'haver trencat la peixera d'en Llobera, lloc de començament de la sèquia; a això responien amb raó els de Preixana que trencar la resclosa d'en Llobera no els afavoria a ells, sinó als de Belianes i els Eixaders, o sigui al camí natural del Corb.

D'altra banda, els de Preixana es queixaven de tenir poques hores per a regar: tot i que la concessió d'aigua era des de posta de sol de divendres, no els arribava fins a les onze de matí del dissabte. I per això el sequier havia d'anar a les quatre del matí al molí de Rocafort i fer moldre o abocar l'aigua, i repetir quatre vegades més l'operació amb altres tants molins, amb la presumible resistència dels moliners si havien de deixar marxar l'aigua sense utilitzar-la.

En definitiva, la paraula clau la diuen uns experts de Tàrraga cridats a declarar, quan afirmen que el problema rau en què no hi ha prou aigua per tanta terra com es vol regar.

Més llarg va ser encara el plet amb Sant Martí de Maldà. Quan el tenim documentat, el 1794 ja consta que feia anys que s'arrossegava. La base era la negativa dels de Sant Martí a respectar els dies que tenien assenyalats per a regar i a permetre que el senyor, per mitjà del sequier, pogués posar bans i apremiar els contraventors.

El 24 de desembre de 1819 hi hangué una sentència contra Sant Martí de Maldà, Preixana i Belianes, sense resultats pràctics a pesar de què davant de les amenaces dels de Sant Martí contra el sequier va ser enviada força armada per a fer respectar l'antic repartiment; però va durar només mentre hi va haver la tropa. Amb el canvi polític que va representar el Trienni Constitucional els nous alcaldes constitucionals de Bellpuig, Castellnou de Seana, Golmès, La Novella, Palau d'Anglesola, Poal, els Arcs, i Bellvís eleven un memorial al rei tornant a reclamar el compliment de la sentència.

A pesar de l'existència de nombrosos capbreus del poble on constava el repartiment de les aigües, els de Sant Martí s'agafen a l'Usatge «Stradas», que deia que les aigües eren empriu dels pobles per on passaven. Amb aquest argument com a punt fort, el 1801 els del poble van obtenir «lite pendente» la no subjecció a les ordenances de la baronia, d'acord amb la tendència de la monarquia borbònica de considerar les aigües com a regalia de la monarquia i, per tant, de no considerar vàlids els drets senyoriais.

Quan el 1852 el plet es resolgués amb l'obligació dels de Sant Martí a sotmetre's a les ordenances tradicionals, els del poble es

negaren a acceptar la sentència i hi hagué enfrontaments amb els de Bellpuig, fins al punt que calgué enviar tropa al poble i aquesta hagué d'intervenir, provocant alguns ferits. I aquí s'acaba el que sabem de la qüestió.

Sens dubte, les disputes i baralles per causa de l'aigua devien ser molt nombroses, però els exemples citats semblen suficientment representatius.